

УДК 314.88

JEL Classification: J11

ІВАНІСОВ О.В.,

кандидат економічних наук, доцент,

АГАВЕРДІЄВА Х.Ф.,

кандидат економічних наук, доцент,

ЛЕБЕДИНСЬКА О.С.,

кандидат економічних наук, доцент,

Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

ИВАНИСОВ О.В.,

кандидат экономических наук, доцент,

АГАВЕРДИЕВА Х.Ф.,

кандидат экономических наук, доцент,

ЛЕБЕДИНСКАЯ Е.С.,

кандидат экономических наук, доцент,

Харьковский национальный экономический университет им. С. Кузнеця

IVANISOV O.V.,

candidate of economic sciences, associate professor,

АГАВЕРДИЕВА К.Ф.,

candidate of economic sciences, associate professor,

LEBEDINSKAYA E.S.,

candidate of economic sciences, associate professor,

Kharkov national university of economics of S. Kuznets

ДЕМОГРАФІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ

ДЕМОГРАФИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ УКРАИНЫ: СОВРЕМЕННЫЕ ВЫЗОВЫ И УГРОЗЫ

DEMOGRAPHIC SECURITY OF UKRAINE: MODERN CHALLENGES AND THREATS

Анотація. У статті розглядається сутність та значення категорії “демографічна безпека”; вивчено закордонний досвід формування ефективної системи демографічної безпеки країни; визначаються проблеми у сфері забезпечення демографічної безпеки країни, її роль у формуванні національної безпеки України; пропонується сукупність показників демографічної безпеки та обґрунтовується необхідність їх використання для оцінки рівня демографічної безпеки держави; запропоновано заходи щодо підвищення рівня забезпечення демографічної безпеки України.

Ключові слова: безпека, демографічна безпека, економічна безпека, національна безпека, демографічні загрози, депопуляція, міграція.

Анотація. В статті розглядається сутність і значення категорії "демографічна безпека"; вивчено зарубіжний досвід формування ефективної системи демографічної безпеки країни; визначаються проблеми в сфері забезпечення демографічної безпеки країни, її роль у формуванні національної безпеки України; пропонується сукупність показників демографічної безпеки і обґрунтовується необхідність їх використання для оцінки рівня демографічної безпеки держави; запропоновано заходи по підвищенню рівня забезпечення демографічної безпеки України.

Ключевые слова: безопасность, демографическая безопасность, экономическая безопасность, национальная безопасность, демографические угрозы, депопуляция, миграция.

Annotation. The article considers the essence and importance of the category "demographic security"; the foreign experience of forming an effective system of demographic security of the country was studied; defines the problems in the field of ensuring demographic security of the country, its role in shaping the national security of Ukraine; a set of indicators of demographic security is proposed and the necessity of their use for assessing the level of demographic security of the state is substantiated; measures to increase the level of demographic security of Ukraine are proposed.

Keywords: security, demographic security, economic security, national security, demographic threats, depopulation, migration.

Постановка проблеми. Демографічна ситуація в Україні засвідчує наявність низки соціально-демографічних проблем, а саме: низька народжуваність, рівень якої не забезпечує простого заміщення поколінь; масове поширення одно-, дводітної сім'ї; висока захворюваність і смертність населення, особливо чоловіків працездатного віку; низька очікувана тривалість життя, яка є однією з найнижчих серед країн Європейського регіону. Міграційний рух населення також має негативний вплив на демографічні процеси: з'явилися біженці з неблагополучних точок світу, гостро стоїть проблема нелегальних мігрантів та трудової міграції українців. Основним проявом демографічної кризи є значне зменшення чисельності населення на фоні погіршення його якісних параметрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми демографічної безпеки в Україні та світі досліджують такі вітчизняні та зарубіжні науковці: Іванісов О.В., Компанієць В.В., Мазур Н.О., Перебейнос О.М., Рой І.К., Рибаківський Л.Л., Сухорукова Т.Г., Цвігун І.А., Шахотько Л.П. [1-8]. Переважна більшість досліджень сфокусована на окремих проблемах демографії – зниженні народжуваності, високій смертності та ін. При цьому демографічна безпека як система, з врахуванням всіх складових і чинників, що впливають на її рівень, як предмет окремого дослідження доки не виступала. Це породжує необхідність розробки методологічних і теоретичних аспектів вивчення демографічної безпеки та основних її загроз.

Формулювання мети статті. Комплексне дослідження демографічної безпеки України, чинників її формування, викликів та загроз.

Результати дослідження. У сучасному світі в умовах збільшення кількості всіляких загроз безпеці України, як державі, взаємовплив демографічних змін та соціально-економічної стабільності в країні проявляється дуже істотно. Коли мова йде про життєздатність і перспективи розвитку держави найбільш часто мається на увазі таке поняття, як “економічна безпека країни”. Зокрема, на думку Рибаківського Л.Л., “економічна безпека – це стан економічної системи, який дозволяє їй розвиватися динамічно і ефективно, вирішувати соціальні завдання і, в якому держава має можливість виробляти і проводити в життя незалежну економічну політику” [5].

При цьому характерно те, що вирішення соціальних завдань, соціальна спрямованість політики є важливими компонентами економічної безпеки. Звідси напрошується висновок, що забезпечення економічної безпеки передбачає не тільки стабільну діяльність інститутів, а й те, заради чого вони створені і функціонують – гідне стабільне існування всіх верств населення, що позначається і на демографічних процесах – народжуваності, смертності, міграції. Оскільки економічна безпека держави та її демографічна стійкість взаємозалежні і взаємообумовлені, то і розглядати ці поняття доцільно у взаємозв'язку між собою. Таким чином, економічна безпека повинна

враховувати і демографічну безпеку, метою якої виступає підтримання сталого демографічного розвитку країни та її регіонів.

Демографічна безпека – один з видів безпеки країни і її регіонів. Поряд з нею існує економічна, військова, соціальна безпека та ін. Демографічна безпека, взаємодіючи з іншими областями соціально-економічної реальності, не може розглядатися тільки як сфера допоміжних інтересів держави, що представляють тільки утилітарне значення для вирішення геополітичних завдань.

Існують різні дефініції категорії “демографічна безпека”. Деякі дослідники вважають, що в найзагальнішому розумінні демографічна безпека – це стійкість до депопуляції; інші головну мету демографічної безпеки бачать в “безсмерті” популяції. Демографічна безпека визначається і як стан захищеності життя, відтворення і формування демографічних структур (статеві-вікової, етнічної, сімейної) від демографічних загроз, підтримуване за допомогою інституційного середовища [2].

Демографічна безпека – це стан захищеності кількісного і етнічного складу населення країни від зовнішніх та внутрішніх загроз [1].

Демографічна безпека може бути представлена, як такий стан демографічних процесів, якого достатньо для відтворення населення без істотного впливу зовнішніх факторів і забезпечення людськими ресурсами геополітичних інтересів держави.

Демографічна безпека – це функціонування і розвиток популяції, як такої, в її віково-статевих та етнічних параметрах, співвідношення її з національними інтересами держави, в забезпеченні його цілісності, незалежності, суверенітету і збереженні існуючого геополітичного статусу [3].

Демографічна безпека – складова частина національної безпеки, стан захищеності держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, при якому забезпечується розвиток з урахуванням сукупності збалансованих демографічних інтересів держави, суспільства й особистості відповідно до конституційних прав громадян України [6].

Цікаве визначення демографічної безпеки запропоновано А.І. Татаркіним: “під демографічною безпекою розуміється такий стан і тенденції його зміни, при якому території (держава, регіон) забезпечуються стабільністю і стійкістю процесів відтворення населення і гідними умовами життя і розвитку особистості”. Кондратенко А.І. у своїх дослідженнях зазначив: “демографічна безпека – це стан захищеності населення країни від можливих зовнішніх і внутрішніх загроз його чисельного скорочення, погіршення фізичного і духовного здоров'я, деградації генофонду, зниження його якісних показників, етнічних змін і міграційної експансії” [4].

Внутрішня сторона демографічної безпеки пов'язана з такими визначеннями, як виживання, обезлюднення, виродження, вимирання, самозбереження, самодостатнє відтворення, демографічний розвиток, демографічна криза, демографічна політика, депопуляція та ін. Головною загрозою є можливе вимирання внаслідок затяжної і глибокої депопуляції, у визначення якої входять лише характеристики природного руху населення: народжуваність і смертність. Замісна міграція, коли природний спад компенсується імміграцією, веде не до збереження популяції, а до її зміни з усіма етно-культурними та соціальними наслідками. У цьому випадку через певний час змінюється етнічне та генетичне обличчя країни.

Таким чином, на думку автора, демографічна безпека – це категорія, яка характеризує демографічну систему і властиві їй режим відтворення, статеві-вікову, етнічну структуру населення, а також – стан соціальних інститутів, що забезпечують соціально-культурний аспект демографічного відтворення, що в комплексі впливає на національну безпеку держави.

Об'єктом демографічної безпеки, відповідно, є населення країни, а суб'єктами, що забезпечують її функціонування – органи влади, в першу чергу, міністерства охорони здоров'я та економіки.

Особливістю демографічної безпеки є те, що її забезпечення залежить від стану безпеки в інших сферах – економічній, екологічній, продовольчій, соціальній, культурологічній та ін. А несприятлива ситуація в суспільстві

призводить до зниження народжуваності і збільшення захворюваності та смертності людей. З іншого боку, неблагополучна демографічна ситуація стає загрозою національній безпеці – виникає дефіцит трудових ресурсів, знижується обороноздатність країни.

Метою демографічної безпеки є забезпечення регулювання чисельності населення країни зі збереженням етнопропорційної структури і генетичного здоров'я людей. Це означає, що у різних держав в залежності від ситуації в області народжуваності можуть бути різні завдання. Так, в країнах, що розвиваються, де спостерігається демографічний вибух, проводиться політика, спрямована на обмеження народжуваності, оскільки швидке зростання населення істотно збільшує навантаження на систему соціального забезпечення і економіку. В умовах депопуляції, навпаки, держава прагне підвищити народжуваність і тривалість життя людей [7].

Критеріями демографічної безпеки України є: збереження і збільшення середньої тривалості життя; поліпшення генетичного і фізичного здоров'я людей; регулювання кількості населення країни; збереження етнопропорційної структури.

На демографічну безпеку України впливають наступні чинники: історичні особливості; географічне і економічне становище; ресурсна база; внутрішні і зовнішні зв'язки; освіта, охорона здоров'я; стан і процеси, що відбуваються в інших державах. Рівень демографічної безпеки відображає стан стійкості суспільства і держави до різних несприятливих факторів, що перешкоджає його розвитку. Якщо оцінювати скорочення чисельності населення країни в рамках такої логіки, то воно небезпечне тому, що вказує на наявність серйозного дефекту в організаційно-державному механізмі забезпечення життєдіяльності популяції, внаслідок якого виникає загроза статусу України.

Відтворювальний процес, від якого залежить динаміка чисельності та статеві-вікової структури населення, у міру розвитку економіки, суспільства повинен ставати більш ефективним при створенні державою умов за допомогою вдосконалення соціальних інститутів і галузей соціальної сфери

(охорона здоров'я, соціальний захист, освіта), що забезпечують відновлення наступних поколінь. У соціумі вивільняються ресурси, які в традиційному суспільстві витрачаються на демографічне відтворення. З розвитком технологій, охорони здоров'я, підвищенням рівня життя з'являється можливість використовувати ресурси для інноваційного стрибка в економіці, необхідного, в свою чергу, для підвищення економічної безпеки. В цьому і простежується фундаментальний взаємозв'язок демографічної та економічної безпеки.

Параметри зміни демографічної безпеки України обумовлені, в першу чергу, динамікою загальних коефіцієнтів народжуваності, смертності, природного приросту та міграції.

Найбільш актуальними для України є такі демографічні загрози, як: відсутність в суспільстві можливостей регулювання кількості населення країни;

відсутність зацікавленості громадян в регулюванні чисельності сім'ї;

зростання соціальної напруги, алкоголізму, наркоманії;

деградація інституту сім'ї;

антисімейна політика засобів масової інформації;

непропорційне співвідношення між народжуваністю в етнічних групах і чисельністю цих груп.

У свою чергу, вищезазначені демографічні загрози для України визначаються наступними показниками: нетто-коефіцієнт відтворення населення; коефіцієнт вітальності; сумарний коефіцієнт народжуваності; коефіцієнт смертності населення працездатного віку, в тому числі коефіцієнти смертності чоловіків і жінок працездатного віку; очікувана тривалість майбутнього життя; сальдо міграційного обміну між міською та сільською місцевістю, в тому числі за статтю, віком, рівнем освіти; чисельність нелегальних мігрантів; коефіцієнт шлюбності і розлучення [2].

Розглянемо дані показники більш детально.

1. Індекс вітальності (життєвості). Оскільки індекс життєвості характеризує режим відтворення населення, який відображає демографічний

спад, стагнацію або зростання, його значення рівне одиниці в разі збігу кількості народжених і померлих за період часу є граничним, нижче якого починається депопуляція – природне зменшення населення.

2. Сумарний коефіцієнт народжуваності. Даний показник відображає чисельність дітей, яку в середньому народить жінка, за весь репродуктивний період при існуючій інтенсивності повікової народжуваності. Він є досить інформативним для оцінки демографічної динаміки і його значення для простого заміщення поколінь при існуючій очікуваній тривалості життя і статеві-вікової структури населення має дорівнювати 2,14. Це і є пороговим значенням, нижче якого проявляється звужений режим відтворення, коли кожне наступне покоління за чисельністю менше, ніж попереднє.

3. Коефіцієнт ефективності міграції. В умовах стійкого зниження народжуваності, все більшого значення набуває міграційний фактор. Мігранти заповнюють природне зменшення і забезпечують загальний приріст населення. Тому переважання іммігрантів над емігрантами – важливий компонент демографічної безпеки. Ступінь цього переважання можна визначити показником ефективності міграції, який розраховується як відношення міграційного сальдо до міграційного обороту, вираженим у відсотках.

4. Частка нелегальних мігрантів в міграційному прирості. Разом з тим, неправильно ставитися до міграційного припливу тільки позитивно, оскільки існує таке негативне явище, як нелегальна міграція, яка є негативним фактором, що впливає як на демографічну, так і на національну безпеку в цілому по ряду причин (корупція, тіньовий ринок, злочинність, економічні втрати для бюджету держави, соціальна напруженість). Тому доцільно для характеристики демографічної безпеки визначати частку нелегальних мігрантів серед усіх іноземних мігрантів, що в'їжджають до України. На думку автора, коли нелегальні мігранти починають перевищувати за кількістю мігрантів, які офіційно і правомірно живуть і працюють в країні, це стає загрозою національній безпеці. Звідси граничним значенням слід вважати 50% нелегальних мігрантів від всіх іммігрантів.

5. Частка монобатьківських сімей. В даний час, в розвинених країнах, інститут сім'ї переживає серйозну кризу, яка почалася ще в середині ХХ століття, що характеризується низькою стійкістю шлюбів, родин, високими показниками розлучень, збільшується частка неповних, неблагополучних сімей, початок ХХІ століття ознаменувався низькою легалізацією, в ряді європейських країн, одностатевих шлюбів, які не в змозі повноцінно забезпечити відтворення нових поколінь. Імовірність народження дітей в монобатьківських, неповних сім'ях за статистикою дуже низька, що не дозволить навіть забезпечити просте відтворення. У разі, якщо частка цих сімей перевищить третину від загальної кількості – це стане критичним для демографічного розвитку.

6. Середня очікувана тривалість життя. Одним з визначальних параметрів соціально-демографічного розвитку країни є середня тривалість життя населення, оскільки вона багато в чому залежить від рівня і якості життя, що є індикатором економічної і соціальної безпеки. Разом з тим, висока тривалість життя населення сприяє підвищенню трудового довголіття і рівня економічної активності населення, а, отже, і величини валового внутрішнього продукту. Але тут слід мати на увазі, що за мірками Міжнародної організації праці, економічно активне населення знаходиться у віці від 14 до 72 років. Тому у визначенні порога середньої очікуваної тривалості життя населення, доцільно використовувати верхню вікову межу економічної активності, оскільки у більшості населення в старшому віці стрімко знижується ця активність і, відповідно, участь у формуванні економічної безпеки.

7. Частка населення старше 65 років. У всіх розвинених країнах світу відбувається старіння населення, що обумовлено закономірностями демографічного розвитку, вступу індустріальних і постіндустріальних суспільств в третю фазу демографічного переходу. Шкала старіння населення, розроблена Ж. Боже-Гарньє і Россетом в середині ХХ століття, що враховує частку населення старше 60 років, втрачає свою актуальність, оскільки за даною шкалою спостерігається дуже високий рівень старіння населення (частка населення старше 60 років – 18% і більше) в більшості розвинених країн.

Зокрема, в Україні, вже в 2005 році людей старше 60 років було 22,7%, в 2010 році – 27,6%. Організація Об'єднаних Націй використовує за критерій старості, вік 65 років, і вважається, що населення є старим, якщо частка людей старше 65 років складає 7% і більше. Населення України також давно переступило цей рубіж і в якості порогового значення слід збільшувати частку літніх мінімум у два рази [8].

8. Частка дітей у віці до 18 років, які залишилися без батьків. Важливим параметром демографічної ситуації є чисельність безпритульних дітей, які залишилися без батьків. На жаль, цей показник складно піддається підрахунку, але ті показники, які офіційно опубліковані, на думку автора, не відображають повністю достовірної картини. Поки це десяті частки відсотка від числа всіх дітей. Все ж критичним даний показник стане, якщо досягне порогового значення, склавши значну частину загальної чисельності всіх дітей в країні, а саме 15-20%.

9. Частка дітей, народжених у жінок, які не перебувають в офіційному шлюбі. Трохи менш катастрофічним, але все-таки відображає стан інституту сім'ї є те, скільки дітей народжується поза офіційним шлюбом. Дана тенденція характерна для багатьох розвинених країн, але в цілому кількість дітей, що народилися у жінок, які перебували в офіційних шлюбах істотно більше у 1,5 - 2 рази. Якщо настане момент, що народжених поза шлюбом дітей стане більше і це буде вже наростаюча закономірність, тоді можна говорити про необоротну кризу інституту сім'ї, що позначиться на соціальній стабільності держави і є серйозною загрозою демографічної та національної безпеки. В даному випадку граничне значення даного показника – 50%.

10. Заключним показником демографічної безпеки є частота абортів в популяції або точніше співвідношення абортів і пологів. У 90-х роках ХХ століття і початку 2000-х, цей показник в Україні був катастрофічним, коли на 100 пологів припадало понад 200 абортів, що відображало, поряд з високим рівнем смертності серед немовлят необоротну загрозу демографічної та

національної безпеки. На думку автора, граничним значенням є рівна кількість пологів і абортів.

Під державним регулюванням демографічної безпеки слід розуміти систему способів і заходів державного впливу на демографічні процеси за допомогою гармонійного поєднання законодавчих, економічних і адміністративно-господарських механізмів. При цьому важливо пам'ятати, що демографічний розвиток має багатокомпонентну структуру і має вивчатися як “багата сукупність, з численними визначеннями і відносинами, єдність різноманітного” [7]. Отже, це системне поняття, його вивчення вимагає системного підходу. Для того, щоб визначити, що є об'єктом державного регулювання демографічної безпеки в умовах кризової демографічної ситуації необхідно розібратися в природі демографічної кризи. Демографічний розвиток (чисельність, статево-вікова структура, народжуваність, смертність, шлюбно-сімейні відносини, міграція населення та ін.) є одним з найскладніших об'єктів регулювання, оскільки пов'язано з усіма сторонами життя суспільства. На нього впливає географічне, соціально-економічне, екологічне та політичне становище країни, традиції, історична спадщина та ін. Всі ці фактори, можна умовно розділити на чотири великі групи: 1) фактори, пов'язані з демографічним переходом, встановленням нового типу відтворення населення – низькою смертністю і низькою народжуваністю; 2) особливості української моделі демографічного розвитку. Це перш за все події української історії ХХ ст., які призвели до значних демографічних втрат: війни, гибель людей у воєнні часи, а також інтенсивна міграція населення з країни в 1950-1960 рр., масовий відтік сільського населення в міста, що призвів до загального зменшення сільського населення; 3) перехід країни до соціально орієнтованої ринкової економіки, соціально-економічна криза і екологічна катастрофа на ЧАЕС; 4) нові позитивні тенденції в економіці та соціальній сфері [5].

Державна політика повинна враховувати не тільки сучасну демографічну ситуацію, а й минулі зміни в статево-віковій структурі населення, народжуваності, смертності, міграційних процесах та ін. Важливо розробити

дієві заходи демографічної безпеки, ґрунтуючись на всебічному врахуванні вже сформованих умов і сучасних тенденцій. Нова парадигма державного регулювання повинна бути також пов'язана з переосмисленням соціально-економічних процесів, що відбуваються в суспільстві, в якому найвищою цінністю є людина.

У нинішній демографічній ситуації, все більш важливу роль починає грати механізм економічного впливу на демопроееси, що створює мотиваційні стимули для оптимізації тих чи інших компонентів демовідтворення. Наприклад, в стимулюванні народжуваності певну роль може зіграти посилення державної сімейної політики, збільшення допомоги на дітей, наближення розміру цієї допомоги до середньої зарплати, збільшення до двох років трудового стажу (до пенсії) за кожну народжену дитину і інші пільги, доплати. Сюди також можна віднести заходи щодо розширенню (звуження) мережі дитячих установ, поліпшення якості дитячого обслуговування, зокрема: приготування і продаж дитячого харчування, особливо для немовлят, прання і доставка додому дитячих речей та ін.

Для залучення в Україну висококваліфікованих кадрів, велике значення має житлова політика, зростання рівня життя населення, податкові та житлові пільги, позички, кредити та ін. Роль держави як економічного регулятора демопроеесів полягає у визначенні цілей, вироблення механізму їх реалізації і виборі регуляторів, що забезпечують отримання системного ефекту. Аналіз зарубіжного досвіду показує, що механізм деморегулювання в розвинених країнах спирається як на адміністративні, так і на економічні методи, що забезпечують пряме і непряме регулювання [7].

Загрози економічній безпеці відображені в нормативно-правових актах, що регламентують стратегію розвитку країни. Зокрема, в Державній стратегії економічної безпеки України, найбільш ймовірними загрозами економічної безпеки є [6].

1. Збільшення майнової диференціації населення і підвищення рівня бідності, що веде до порушення соціального миру і суспільної злагоди.

Досягнутий відносний баланс соціальних інтересів може бути порушений в результаті дії наступних факторів:

розшарування суспільства на вузьке коло багатих і переважну масу бідних, невпевнених у своєму майбутньому людей;

збільшення частки бідних верств населення в місті в порівнянні з селом, що створює соціальну і кримінальну напруженість і є підґрунтям для широкого поширення відносно нових для України негативних явищ – наркоманії, організованої злочинності, проституції тощо;

зростання безробіття, що може призвести до соціальних конфліктів;

затримка виплати заробітної плати, зупинка підприємств та ін.

2. Деформованість структури національної економіки, обумовлена такими факторами, як:

посилення паливно-сировинної спрямованості економіки;

відставання розвідки запасів корисних копалин від їх видобутку;

низька конкурентоспроможність продукції більшості вітчизняних підприємств;

згортання виробництва в життєво важливих галузях обробної промисловості, перш за все в машинобудуванні;

зниження результативності, руйнування технологічної єдності наукових досліджень і розробок, розпад сформованих наукових колективів і на цій основі підрив науково-технічного потенціалу України;

завоювання іноземними підприємствами внутрішнього ринку України з багатьох видів товарів народного споживання;

придбання іноземними власниками українських підприємств з метою витіснення вітчизняної продукції як із зовнішнього, так і з внутрішнього ринку;

зростання зовнішнього боргу України і пов'язане з цим збільшення витрат бюджету на його погашення.

3. Зростання нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів.

Найважливішими факторами цієї загрози є:

об'єктивно існуючі відмінності в рівні соціально-економічного розвитку регіонів, наявність депресивних, кризових і відсталих в економічному відношенні районів на тлі структурних зрушень в промисловому виробництві, що супроводжуються різким зменшенням частки обробних галузей;

порушення виробничо-технологічних зв'язків між підприємствами окремих регіонів України;

збільшення розриву в рівні виробництва національного доходу на душу населення між окремими суб'єктами народного господарства.

4. Криміналізація суспільства і господарської діяльності, викликана в основному такими факторами, як:

зростання безробіття, оскільки значна частина злочинів скоюється особами, які не мають постійного джерела доходу;

об'єднання частини чиновників державних органів з організованою злочинністю, можливість доступу кримінальних структур до управління певною частиною виробництва і їх проникнення в різні владні структури;

ослаблення системи державного контролю, що призвело до розширення діяльності кримінальних структур на внутрішньому фінансовому ринку, в сфері приватизації, експортно-імпортних операцій і торгівлі.

Для успішного вирішення демографічних проблем в Україні і надійного забезпечення її демографічної безпеки необхідно:

розробити дієву Концепцію забезпечення демографічної безпеки країни і визначити механізм її реалізації;

ввести і суворо визначити гендерну складову в процесах виховання і освіти молодого покоління, реально перейти від декларованої, але малоефективної допомоги сім'ям з дітьми до комплексної допомоги багатодітним сім'ям, причому з урахуванням регіональних особливостей. Допомогу сім'ям з дітьми необхідно організувати з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду у вирішенні подібних проблем;

включити в виховний і освітній процес в дитячих дошкільних, середніх та вищих навчальних закладів вивчення основ збереження здоров'я і демографічної безпеки країни;

забезпечити широку пропаганду і повсюдну реалізацію, особливо на регіональному рівні, політики щодо формування здорового способу життя населення нашої країни;

зв'язати кар'єрне просування і високий суспільний статус в Україні з обов'язковим дотриманням українських норм поведінки в сім'ї, суспільстві.

Висновки та пропозиції. Таким чином, проведений аналіз динаміки демографічної безпеки України, в останнє десятиліття показав, що ситуація є критичною, доводиться констатувати, що режим відтворення залишається звуженим, смертність перевищує народжуваність. Це свідчить про такий рівень демографічної безпеки, який недостатній для сталого розвитку України. Сучасні виклики і загрози економічної та демографічної безпеки України вимагають всеосяжної і комплексної роботи органів державного управління по створенню необхідних умов для повноцінної життєдіяльності населення, економічних суб'єктів, галузей соціальної сфери. При цьому основними пріоритетами є: побудова правової держави, включаючи дієву судово-правоохоронну систему; викорінення системної корупції, що перешкоджає ефективному державному регулюванню демографічних та міграційних процесів; мінімізація майнової диференціації населення з забезпеченням рівних можливостей доступу до ресурсів, підвищуючи тим самим економічну і підприємницьку активність людей; перехід до інноваційної економіки, використовуючи систему стимулювання розвитку підприємств з високотехнологічними і конкурентоспроможними товарами і послугами; зниження нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів. Крім того, реалізація даних програм дозволить сформувати таку демографічну політику, яка буде спрямована на підвищення народжуваності, зниження смертності чоловіків та жінок в працездатному віці, ефективності та організованості міграційних процесів.

Література:

1. Іванісов О. В. Демографія: навчальний посібник / О. В. Іванісов, Г. В. Назарова, О. Ф. Доровської та ін. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2011. – 224 с.
2. Перебейнос О. М. Демографічна безпека та загрози демографічного розвитку: державно-управлінський аспект / О. М. Перебейнос. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/ebook/db/2011/pdf>.
3. Перебейнос О. М. Демографічні процеси в Україні як об'єкт державного регулювання / О. М. Перебейнос [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2011-3/doc/2/20.pdf>.
4. Рой І. В. Державні пріоритети з сфери демографічної безпеки України / І. В. Рой // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2013. – Вип. 1(16). – С. 104 – 111.
5. Рыбаковский Л. Л. Демографическая безопасность: геополитические аспекты / Л. Л. Рыбаковский [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.religare.ru/article10942.htm>.
6. Цвігун І. А. Демографічна безпека України та напрями її регулювання: монографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: irbisnbuv.gov.ua/cgib.
7. Цвігун І. А. Демографічна безпека України: аналіз і стратегія розвитку / І. А. Цвігун // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №5. – С. 175 – 182.
8. Офіційний сайт статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

List of references:

1. Ivanisov O. V. Demografiya: navchalniy posibnik / O. V. Ivanisov, G. V. Nazarova, O. F. Dorovskoy ta in. – Harkiv : Vid. HNEU, 2011. – 224 s.
2. Perebeynos O. M. Demografichna bezpeka ta zagrozi demografichnogo rozvitku: derzhavno-upravlinskiy aspekt / O. M. Perebeynos. [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.kbuara.kharkov.ua/ebook/db/2011/doc/7/03.pdf>.
3. Perebeynos O. M. Demografichni protsesi v Ukrayini yak ob'ekt derzhavnogo reguluyannya / O. M. Perebeynos [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2011-3/doc/2/20.pdf>.
4. Roy I. V. Derzhavni prioriteti z sferi demografichnoyi bezpeki Ukrayini / I. V. Roy // Derzhavne upravlinnya ta mistseve samovryaduvannya. – 2013. – Vip. 1(16). – S. 104 – 111.
5. Ryibakovskiy L. L. Demograficheskaya bezopasnost: geopoliticheskie aspekty / L. L. Ryibakovskiy [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.religare.ru/article10942.htm>.
6. Tsvigun I. A. Demografichna bezpeka Ukrayini ta napryami yiyi reguluyannya: monografiya [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exeC21C.
7. Tsvigun I. A. Demografichna bezpeka Ukrayini: analiz i strategiya rozvitku / I. A. Tsvigun // Aktualni problemi ekonomiki. – 2011. – #5. – S. 175 – 182.
8. Ofitsiyniy sayt statistiki Ukrayini [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.